

KITEKINTŐ

AZ ERÉNY ÚTJA A TUDOMÁNYOK HEGYÉN

**Recenzió Baritz Sarolta Laura OP Háromdimenziós gazdaság –
Lehet gazdálkodni erényetikai paradigmában című könyvéről**

Háromdimenziós gazdaság –
Lehet gazdálkodni erényetikai
paradigmában, Baritz Sarolta Laura
OP doktori értekezéséből írott könyvét
a magyar nyelvű közgazdasági irodal-
lom úttörő írásaként köszönhetjük.

A mű, melynek célkitűzése a gazdaságról való
gondolkodást és a gazdasági gyakorlatot elemelni
annak fizikai, anyagi síkjáról, e törekvésében filo-
zófiai indíttatású, amennyiben a szerző a gazdaság
anyagi elemén túlmutató lényegének és céljának
keresésre vállalkozik. Nem is olyan magától érte-
tődő küldetés ez a közgazdaságtan és a menedzs-
ment esetében, amely definíció szerint az anyagi
valóság szisztematikus elemzésére és alakítására
hivatott. Nincs is szokásban ezért számon kérni
rajta a valóság nem anyagi dimenzióinak magya-
rázatát vagy szolgálatát, sőt, az ilyen törekvést a
főáram azzal a váddal illeti, hogy a tudományos
módszer és a professzionális cselekvés körén kí-
vül eső területekre merészkedik.

Ezzel az állásponttal száll vitába a mű, amikor
– hazánkban az elsők egyikeként – radikálisan
új definíciós keretbe helyezi a közgazdaságtant.
Eszerint a közgazdaságtan nem a szűkös erő-
forrásokkal való gazdálkodás, a racionális vá-
lasztás, az ösztönzők vagy a játékok tervezésé-
nek tudománya, hanem az emberi kiteljesedést
szolgáló rendszer elmélete. Az emberi kitelje-
sedés indikátora pedig a boldogság, amely az
utóbbi időben a pszichológiai és közgazdasági
kutatások egyik legnépszerűbb témájává elő-
lépve publikációk ezreinek szolgáltató aporópát.
A domonkos rendi szerzetesnővér munkájának
megkülönböztető jellegét az adja, hogy tovább-
megy ezen az úton és az Aquinói Szent Tamási

hagyományból merítve felteszi a
kérdést, egyáltalán a boldogság-e a
legnagyobb jó, a boldogság-e a vég-
ső cél. Vagy inkább a Jó maga a cél,
a boldogság pedig a velejárója?

És mit tehet ezért a gazdaság? A jó-
ról való szisztematikus gondolkodást etikai és
nem közgazdasági feladatnak szoktuk tekinte-
ni, a közbeszéd szerint pedig a gazdaság igen-
csak hiányt szenved etikából. Az igazi nehézség
ezzel szemben az, hogy tobzódik az etikákban.
Alternatív etikák egyidejűleg versengenek egy-
mással, és mindegyik a helyes, hatékony, ra-
cionális, igazságos választással kecsegtet (pl.
utilitarista etika, libertárius etika, egalitárius
etika). Az erényetika ebben a versengésben azt
képviseli, hogy a jó mibenléte nem vélemény
vagy szubjektív preferencia kérdése, hanem
az objektív értékrend csúcsa, a jó megvalósu-
lásához pedig az erény, vagyis a jó megtételé-
nek gyakorlása útján szerzett készsége vezet el.
Boldogságra ezért nem akárminek a választása,
hanem a jó választása vezet, más szóval bol-
doggá a jó tesz. Ez által pedig a Jó, amennyiben
a gazdaságra az emberi tevékenység és együtt-
működés kereteként tekintünk, máris gazdasági
kérdéssé is válik.

A „jó”-k hierarchiájának gazdag filozófiai és
teológiai irodalma van, melyet a szerző könyvé-
ben kimerítően bemutat. Erényetikai perspektí-
vából a gazdasági szféra javai is transzcenden-
sek, mert túlmutatnak önmagukon – nemcsak
használati értékük van, nemcsak szükségletet
elégítenek ki, hanem erkölcsi jót vagy rosz-
szat is közvetítenek. Az erkölcsi jó immanens
az anyagi létezőben, mert benne ölt testet és

belőle ismerhető meg, innen érthető meg tehát a gazdasági javak igazi természete. A közgazdaságtant így nem visszaszorítani kell a hasznos javak dimenziójába – mint azt néhány téves bíráló javasolja – hanem az erkölcsi jó gazdaságban való megvalósulásának elemzését kell rajta számon kérni.

A könyv a doktori értekezés szerkezeti és stílusbeli jellegzetességeit megtartva, két részből épül fel. Az első részben részletesen olvashatunk a paradigmák, etikák, boldogságok, emberképek és a jók hierarchiájának elméleti összefüggéseiről, a második rész pedig a szerző kérdőíves kutatásának eredményeit mutatja be. A műből képet kaphatunk a közgazdaságtan emberképe, a homo oeconomicus egy alternatívájáról, az „erényetikai emberről” (homo reciprocans), aki „az ész használata révén felismerve az objektív jó-t, igyekszik szert tenni az erkölcsi, észbeli erényekre; és ezek által egy cél felé törekedve, szabad akarattal, a természete szerinti kiteljesedést elérni. Kiteljesedése az objektív értékrend logikájában történik, a hasznos „jó”-k, a gyönyörködtető „jó”-k és az erkölcsi „jó”-k szférájában, melyek közül legfőbb az erkölcsi „jó”. Tetteinek erkölcsi értékét a tett szándéka, indítéka, célja, tárgya és körülményei határozzák meg. Természetes hajlama van a társas létre, amely a közösségiségben, a kölcsönösség (reciprocitás) gyakorlásában, a közjó megvalósításában mutatkozik meg, a valódi önszeretet, az erkölcsi barátság, az amor amicitiae, és a tuizmus alapján. Inkább a belső (intrinzik) motivációk jellemzőek rá. Gazdasági cselekvésbe az objektív önérdék alapján lép, amely által megvalósítja a háromdimenziós gazdasági rendet.”

A szerző, hogy megrajzolja számunkra az erényetikai ember képét, és bizonyossággal szolgáljon az erényetikán alapuló gazdasági cselekvés lehetőségéről, modellezést alkalmaz, mint tudományaink rendszerint, mikor az emberről és az emberi viselkedésről akarnak valamit ki-

kutatni. A modellezés lényege, hogy lehántjuk a valóságban komplexen létezőről azokat a tulajdonságait, melyek a vizsgálat szempontjából nem bírnak befolyásoló erővel – kényszerűen tesszük ezt, mert a valóság összetettebb és részletgazdagabb annál, mint amit megfigyelni képesek vagyunk. A jó modellezés elhagyja a lényegtelen és meghagyja a lényegi vonásokat, a redukció pedig nemcsak elkerülhetetlen, hanem nagyon is hasznos velejárója a folyamatnak. Szükségtelen és használhatatlan az 1:1-es kép, ha térképre van szükségünk, hogy kijussunk az erdőből, ugyanakkor, ha a táj szépségeiről kell mesélnünk, eszünkbe sem jut az a sematizált, kicsinyített rajz.

A modellekkel két hibát is el tudunk azonban követni. Az egyik, amikor mégis eltekintünk egy lényegi vonástól, amitől nem lett volna szabad eltekintenünk, és a modellünket megfosztjuk ettől a tulajdonságtól. A másik, amikor elfeledkezünk a tudományos vizsgálódás által kínált magyarázat parciális mivoltáról, és totális magyarázatot faragunk belőle. Ekkor válik egy tudományág -izmussá, ideológiává, amely a filozófiával ellentétben megszűnik kapcsolatban maradni a valósággal. A tudományosság öve alatt azzal az ígérettel kecsegtet, többet megértet velünk a valóságról, de csak téves indukcióna vezet minket. Így járunk mi is gyakran a közgazdaságtan emberképevel, a homo oeconomicus-szal, mellyel az ember gazdasági viselkedésének mozzanatait igyekszünk kikutatni: megfosztva modellünk az emberi természet elidegeníthetetlen jegyeitől – legfőképp a természeti meghatározottságtól, a közösségségtől és az anyagon túli végtelenre való nyitottságtól – elégtelen válaszokkal szolgálunk a jóról és boldogságról szóló kérdésekre. A homo oeconomicus-t ezért kritika leginkább nem is a tulajdonságaiért illeti, hanem mert egyszerűen nem hasznos. Miért elégednénk meg ezzel a lecsupaszított emberképpel, ha ennél sokkal többet is el tudunk mondani az emberről?

Az alternatív modell, a homo reciprocans sem pontos mása, de egy kiterjesztett képe az embernek, a gazdasági térben is komplexen létezőnek, akiben kényszer, érdek és barátság egyszerre munkálkodik. Ha hallgatunk Goethe-re, tudományainkban is megválogatjuk emberképeinket, mert ha az embert csak olyannak vesszük, mint amilyenek látjuk, ezzel tulajdonképpen rosszabbá tesszük, de ha olyannak vesszük, mint amilyennek lennie kellene, ezáltal azzá tehetjük őt, amivé lehetne.

Laura nővér áttekintést ad az erényetika alapvető fogalmairól és az erényetikai örökség mérföldköveiről, melyből laikusok számára

is elsajátítható az erényetika „nyelve”. Bátran ajánlható olvasmány ezért elégtelen válaszokkal birkózó közgazdászok és mindennapi dilemmákkal szembesülő gazdasági szakemberek számára is, akik körében remélhetőleg termékeny párbeszédet serkentenek a leírt gondolatok. A könyv minden olvasóját az erény útjára hívja, mely a tudományok hegyének egy 19. századi angol allegóriájában át a nyelvek kapuján, a zűrzavaros civakodáson, a badarságok hegyén és a tévelygések erdején végül az igazság templomához vezet.

Raciborski Eszter

ÖRÖKZÖLD

A NEMZETKÖZI SZELLEMI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÚJ EREDMÉNYE

Az irodalmi termelés egyre emelkedik, a tudományok mind finomabb elágazásokra specializálják magukat, sőt a pesszimizták már a könyvtáraknak – melyekben egyedül volt a tudományosság egyetemessége érezhető – felosztását és egymástól független különleges gyűjteményekbe való tagozódását is jövendőlik. Senkinek sincs már az az áttekintése korának tudományos termelését illetően, amellyel még egy Leibniz rendelkezett, senki sem tudja maga erejéből még a saját tudományos szakterületének irodalmi termelését sem áttekinteni. Felmerül tehát a kérdés: hova vezet mindez? Oda jussunk-e, hogy egy tudós se tudja, mi történik saját szakmájában, hogy ugyanazokért az eredményekért mindig újra kelljen dolgozni, hogy régen megcáfolt nézetek új eredményekként legyenek feltálatva és elismerést találjanak? Milyen eszközöket kell felhasználnunk e zűrzavar elkerülésére s oly racionális munkarendszer felállítására, amely egyedül biztosít célravezető haladást? Erre

csak egy orvosság van és éppen a munkamegosztás váltja valóra ezt a lehetőséget: folyamatos periodikus bibliográfiák megteremtése és kiépítése, melyek közlik a tudósokkal az új kutatások címismertét, sőt fejlettebb alakjukban kritika és ismertetés formájában módot nyújtanak tájékozódásra és esetleg ítéletalkotásra. De mire valók egyes tudományágak legkiválóbb bibliográfiái, ha azokat a tudósok nem használják, ha – mint gyakran sajnálatos – kell hivatott helyen megállapítani – ezek még a szakkörökben sem váltak közkinccsé? Valljon-e kudarcot a gyakorlatban az az elméletben minden tudós által elfogadott elv a tudomány nemzetköziségéről, csak azért, mert a külföldi kutatások eredményeit csak nagyon gyéren hozzák másutt nyilvánosságra és mert a külföldi bibliográfiák ismerete és használata még eddig nem ment át a tudósvilág vérébe?

Ilyen gondolatmenetből származott évekkel ezelőtt Marcel GODET, a berni svájci nemzeti könyvtár igazgatója Index Bibliographi-